

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЦЕНТР ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ

Кафедра іноземних мов

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

**з розвитку навичок роботи над текстами
за дисципліною**

«ЛАТИНСЬКА МОВА»

Харків – 2019

Методичні вказівки розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри іноземних мов 13 вересня 2018 р., протокол № 2.

Видання підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни і є складовою частиною навчально-методичного комплексу дисципліни «Латинська мова».

Методичні вказівки призначені для розвитку навичок роботи з латинськими текстами у студентів-філологів 1-го курсу гуманітарного факультету.

Розробка містить у собі різноманітні латинські оригінальні тексти і вправи до них, спрямовані на відпрацювання вміння студента граматично аналізувати речення, виділяти морфологічні складові латинського слова та речення взагалі. Особливий інтерес у студента-філолога має пробудити наявність прямих історичних, структурних і лінгвістичних зв'язків і співвідношень латинської та англійської мов.

Робота розроблена у відповідності до робочої програми дисципліни і є складовою частиною УМКД.

Укладачі:

старш. викл. В. М. Михайленко,
викл. К. В. Зроднікова

Рецензент

доц. С. М. Донець

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

з розвитку навичок роботи над текстами
за дисципліною
«ЛАТИНСЬКА МОВА»

Відповідальний за випуск Михайленко В. М.

Редактор Третьякова К. А.

Підписано до друку 25.10.18 р.

Формат паперу 60x84 1/16. Папір писальний.

Умовн.-друк. арк. 2,0. Тираж 25. Замовлення №

Видавець та виготовлювач Український державний університет
залізничного транспорту,
61050, Харків-50, майдан Фейербаха, 7.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6100 від 21.03.2018 р.

I Praesens indicatīvi actīvi et Imperātīvus Infinītīvus

Завдання 1. Прочитайте речення і перекладіть рідною мовою. Знайдіть дієслова в Praesens indicatīvi actīvi et Imperātīvus Infinītīvus і визначте основу дієслова, особу та число.

1 Discō. 2 Discimus. 3 Bene discis. 4 Bene discere dēbētis. 5 Non semper bene discunt. 6 Male discis. 7 Latīne legere dēbēmus. 8 Latīne legit et scrībit. 9 Male legis et scrībis. 10 Bene legit et scrībit. 11 Cur male discitis? 12 Non male discimus. 13 Bene legis, sed male scrībis. 14 Quid scrībis? 15 Scrībe et lege. 16 Nōli scrībere. 17 Nōlite scrībere. 18 Disce bene. 19 Nōli dīcere male. 20 Nōli dīcere, quod nescis. 21 Nōlite dīcere, quod nescītis. 22 Semper bene labōrāte, nōlite laborāre male. 23 Responde. Respondēte. 24 Quid agis? Labōro. 25 Quid agitis? Legimus et scrībimus. 26 Dum vīvimus, laborāre dēbēmus. 27 Bene audi, quod dīcimus. 28 Nōlī audīre, quod dīcunt. 29 Non audīmus, quod dīcitis. 30 Dum spīro, spēro. 31 Dum spīrāmus, spērāmus. 32 Cur despērātis? 33 Nunquam desperāre oportet, semper sperāre licet. 34 Dum vīvis, sperāre dēbēs. 35 Vīvere est cogitāre. 36 Cur non veniunt? 37 Festīnā lente. 38 Quod nocet, docet. 39 Dīvide et impera. 40 Quid dīcis?

Завдання 2. Перекладіть латинською мовою речення.

1 Ти читаєш латинською мовою. 2 Ми завжди повинні добре вчитися. 3 Не пишіть погано. 4 Добре вчись та працюй. 5 Що він робить? 6 Ми не повинні занепадати духом. 7 Поки живеш, надійся. 8 Чому ти поспішаєш? 9 Читай повільно. 10 Поки ти живеш, ти маєш добре працювати. 11 Я ніколи не працюю погано. 12 Живіть, працюйте і вчіться. 13 Ми добре живемо. 14 Він занепадає духом. 15 Що ти пишеш? 16 Він слухає те, що ти говориш. 17 Слухай, читай, пиши.

II Іменники I відміни. Praesens indicativi activi глагола esse. Dativus commodi. Прийменники з ablativus. Genetivus objectivus

Завдання 3. Перекладіть речення з латинської мови. Знайдіть іменники I відміни. Визначте їхній рід, число та відмінок.

1 Scientia potentia est. 2 Puella epistulam legit. 3 Pro patria pugnāmus. 4 Non modo aquam silvāsque patriae, sed etiam patriae linguam amāmus. 5 Saepe in silva ambulo et bestias observo. 6 Patriam amāre et dēfendere dēbēmus. 7 Stellae nautis viam monstrant. 8 Puellae casam rosis ornant. 9 Poēta fābulam nārrat. 10 Non scholae, sed vītae discimus. 11 Tantum scīmus, quantum memoria tenēmus. 12 Poētae de patriae glōria scrībunt. 13 Aquilam volāre doces. 14 Victōria glōriam praebet. 15 Aurōra Musis amīca. 16 Aquila non captat muscas. 17 Haud semper errat fāma. 18 Experientia docet. 19 Amat victōria cūram. 20 Et sub terra bestiae vīvunt. 21 Incolae Italiae agricolae et nautae sunt. 22 Cōgito, ergo sum. 23 Exerce memoriam. 24 Exercēte memoriam. 25 Nātūra nihil sine causa gignit. 26 Ibi semper est victōria, ubi concordia est. 27 Luxuriae filia est inopia. 28 Pecūniae imperāre oportet, non servīre. 29 Occlūde jānuam.

Завдання 4. Перекладіть латинською мовою речення.

1 Дівчата залюбки читають вірші поетів. 2 Школа вказує шлях до знань (= шлях знань). 3 Ми спостерігаємо за душею та зірками. 4 Ти повинен любити батьківщину. 5 Населення Землі підкорюють природу знаннями. 6 Ми вивчаємо рідну мову (= мову батьківщини). 7 Злагода часто приносить перемогу.

III Іменники II відміни. Прикметники I—II відмін

Завдання 5. Перекладіть речення українською мовою. Знайдіть іменники II та прикметники I-II відмін. Визначте їхній рід, число, відмінок.

1 Gāius Jūlius Caesar occupat oppidum et ibi praesidium collocat. 2 Saepe discipulī magistros doctrīna superant. 3 Medici causas morbōrum invenīre student. 4 Magistrī docent puerōs verba

rectē legere et scribere. 5 Fluvius campos irrigat. 6 Germāni trans Rhēnum incolunt. 7 Prope oppidum Caesar castra pōnit. 8 Est profecto animi medicīna — philosophia. 9 Stultitia morbus animī est. 10 Marius evādere oppido properat. 11 Īram bene Ennius initium dīcit ĩnsāniae. 12 Non mūri, sed viri sunt praesidium oppidōrum. 13 Fūmus ex incendiis villārum agrōrumque in oculos venit. 14 Non magister ad discipulum, sed discipulus ad magistrum venīre debet. 15 Inter bella et perīcula nōn est locus ōtio. 16 Secrēto amīcos admone, lauda palam. 17 Inter arma tacent Mūsae. 18 Et gaudium et sōlātium in litteris est (*Pl.*). 19 Honesta vīta beāta est. 20 Historia est disciplīna antīqua. 21 Ad nōnnūllas disciplīnas scientia linguārum antiquārum necessaria est. 22 In Eurōpa vidēmus reliquias castrōrum et oppidōrum Rōmānōrum. 23 Lego epistulam longam mei amīci. 24 Ēloquentia movet animos nostros. 25 Nostrae cōpiae magnum oppidum Gallōrum occupant. 26 De vestris līberis cōgitāte. 27 Cōnsilium tuum plēnum sapientiae est. 28 Rōmāni in pugna multos inimīcos occīdunt. 29 Dō filiā meam in mātrimōnium. 30 Aeterna est clārōrum virōrum memoria. 31 Mala herba cito crēscit. 32 Umbram suam metuit. 33 Semper plus metuit animus ignōtum malum. 34 Lingua Latīna lingua antīqua est. 35 Animam dēbes mutāre, non caelum (*Sen.*). 36 Āmittit merito proprium, qui aliēnum appetit. 37 Certa āmittimus, dum incerta petimus. 38 Fābulam surdo narras. 39 Fortūna caeca est. 40 Quot caelum stellas, tot habet tua Rōma puellas (*Ov.*). 41 Saepe est etiam sub pallio sordido sapientia. 42 De lingua stulta veniunt incommoda multa. 43 Fortūna, ut medicus ignārus, multos caecat. 44 De mortuis aut bene aut nihil. 45 Ōtium post negōtium.

Завдання 6. Перекладіть текст «De fābulis poētārum antiquōrum» з латинської мови та зробіть морфологічний аналіз латинських речень:

De fābulis poētārum antiquōrum

Saepe fābulas poētārum antīquōrum legimus. In fābulis poētae antīqui de nātūra narrant. Fābulae antīquae scientias vēras de nātūra et persōnis etsi non dant, tamen bene vītam et studia populōrum antīquōrum mōnstrant. Libenter legimus fābulas et nārrāmus līberis nostris.

Завдання 7. Перекладіть речення латинською мовою.

1 Народ прославляв перемоги наших військ. 2 Гнів часто буває причиною несправедливості. 3 У мого друга багато гарних книжок. 4 Ти не повинен вірити снам. 5 Ми повинні давати (= нашим) дітям знання, необхідні для життя. 6 Вчені пишуть книжки про природу нашої Батьківщини. 7 Сила знання велика. 8 На землі й у воді ми спостерігаємо за життям різних тварин.

IV Datīvus ēthicus. Datīvus fīnālis

Завдання 8. Перекладіть речення з латинської мови та знайдіть особові займенники.

1 Si tu et Tullia valētis, bene est; ego et Cicerō meus valēmus. 2 Crēde mihi. 3 Ubi mihi fīlius est? 4 Nēmo nostrum vitio caret. 5 Cūr mē querēlis exanimas tuis? (*Hor.*) 6 Me ad cēnam voca. 7 Aliēna nōbis, nostra plus aliis placent. 8 Vita aliēna est nōbis magistra. 9 Venīmus tēcum ad meum amīcum. 10 De malis nostris tu prius audis, quam ego. 11 Cotīdie tēcum ambulāmus. 12 Mihi cape et populo, mi Brūte. 13 Non crēdimus tibi. 14 Vir doctus in se semper dīvitias habet. 15 Et tu, Brūte. 16 Aliud est celāre, aliud tacēre. 17 Inter dominum et servum nūlla amīcitia est. 18 Fortūna multis dat nimis, satis —nūlli (*Mart.*). 19 Ignōsce saepe alterī, nunquam tibi. 20 Ex vitiō alterīus disce cavēre tibi.

Завдання 9. Перекладіть речення латинською мовою

1 Наш друг часто дає нам гарні книжки. 2 Знання необхідні у житті і тобі і мені. 3 Життя інших іноді стає нам прикладом. 4 Я читаю та пишу з тобою. 5 Один суиує, інший радіє. 6 Знання світить нам у житті, як зірка у дорозі. 7 Для одного тебе я пишу свою книгу. 8 Звістка про перемогу приносить радість усьому народу. 9 Тобі єдиному я завжди вірю. 10 Початок— половина цілого, як говорить стародавня приказка. 11 Іноді ти даєш мені гарні поради.

**V Imperfectum indicatīvī actīvī. Займенники is, ea, id.
Datīvus possessīvus**

Завдання 10. Перекладіть речення з латинської мови. Знайдіть дієслова у формі Imperfectum indicatīvī actīvī та займенники is, ea, id.

1 Servi Rōmānōrum vītā miserā agēbant. 2 Rōmāni pīlis, gladiis, hastis pugnābant. 3 Socii Rōmānōrum interdum sagittis pugnābant, cōpiae Rōmānōrum sagittas non habēbant. 4 Graeci antīqui oppida dīligerter mūris mūniēbant. 5 Persis equi pulchri erant, Scythae equos non ita pulchros, sed bonos habēbant. 6 Socii Romānōrum frūmentum in bello cōpiis Rōmānis parābant. 7 Romāni servos suos plērumque agros colere cōgēbant. 8 Populi antīqui oppida sua fossis, vallis, mūris cingēbant, sed Sparta mūros non habēbat: pro mūris viri erant. 9 Treveri Germānis dīcēbant: «Socios vestros sine auxilio dēseritis». 10 Hīlōtae apud Lacedaemonios servōrum officia habēbant. 11 Graeci longe Rōmānos doctrīna superābant. 12 Viri magni non sine causa praepōnebant rōsticos Rōmānos urbānis. 13 Incolae Sparta ante pugnam comas corōnis ōrnābant. 14 Germāni initio, ut Tacitus nārrat, oppida non aedificābant. 15 Nōn formōsus erat, sed erat fācundus Ulixes. 16 Id non teneo memoria. 17 Fīliam meam ei viro trādo. 18 In eum locum lēgāti tōtīus Galliae conveniunt. 19 Romāni eōrumque socii in idōneo loco castra pōnunt.

Завдання 11. Прочитайте і перекладіть з латинської мови тексти «Dē Sparta» та «Dē Romānōrum servis»

Dē Sparta

Sparta olim erat oppidum Graeciae. Lacedaemonii sive Spartāni erant incolae Sparta. Sparta mūros non habēbat, nam in viris erat praesidium oppidi. Arma Lacedaemoniōrum scūta et hastae et gladii erant. In gymnasiis Sparta pueri lūdēbant et discēbant; gymnasium erat schola disciplīnae et patientiae. Corōna laurī erat praemium pueris. Simulācra Mercurii dei gymnasia ornābant, nam in tūtēla Mercurii erant.

Dē Romānōrum servis

Romāni magnum numerum servōrum habēbant. Familia Romāna ex dominis liberis servis cōnstābat. Servlos Romāni bellis sibi

parābant. Servi liberi non erant; etiam filii servōrum servi esse dēbēbant. In villis lātifundiis metallis Romānōrum opulentōrum servi labōrābant. Servus, nisi domino suo parēbat, dominum timēre dēbēbat; nam dominus servum suum verbis malis dūrīsque monēbat et flagellis verberābat. Multi Graeci, viri docti, erant servi Romānōrum. Itaque nōn in agris laborāre dēbēbant. Alii servi Graeci morbos cūrābant et sānābant, alii līberos Romānōrum ēducābant et pueros grammaticam philosophiam litteras docēbant. Narrābant pueris de clāris poētis Graecōrum, ut de Homēro et Hēsiodo, et de philosophis, ut de Democrito et Pythagora, et de aliis viris doctis. Līberi libros poētārum Graecōrum amābant et saepe tragoedias et cōmoedias clārōrum poētārum legēbant.

Завдання 12. Перекладіть латинською мовою речення.

1 Римляни та греки спалювали мертвих на вогнищах. 2 В Італії та Греції я бачив руїни стародавніх міст. 3 Багато хто з вас читав книжки відомих грецьких поетів. 4 Олександр Великий цінував своїх друзів. 5 Стародавні люди будували пам'ятники на місцях битв. 6 Вчитель розказав учням про різних тварин. 7 Великою була слава римських поетів Вергілія та Горация.

VI Іменники III відміни (приголосного типу). Accūsātīvus duplex

Завдання 13. Перекладіть речення з латинської мови. Знайдіть іменники III відміни (приголосного типу), визначте їхній відмінок, рід та число.

1 Victōri magnum praemium est glōria. 2 Cibus animi sunt boni et pulchri sermōnes. 3 Tempus est magister vītae. 4 Īra odium generat, concordia nūtrit amōrem. 5 Caecus non jūdicat de colōre. 6 Multi sunt vērītātis cultōres, fraudis inimīcī. 7 Horātius auream mediocritātem dīligit. 8 Quīntum frātre cotīdiē expectāmus. 9 Eurōpam multae nātiōnes incolunt. 10 Crūdēlītātis mater avāritia est. 11 Contemnit laudem virtus. 12 Leōnem mortuum etiam catulī mordent. 13 Pro patria, pro lībertāte, pro vīta certāmus. 14 Vita nihil sine labōre hominibus dat. 15 Eloquentia orātōrum movet animos nostros. 16 Pācem cum hominibus, bellum cum vitiis habe. 17 Vir magnanimus patienter dolōres tolerat. 18 Bonum līberi, miserum

orbitas; bonum patria, miserum exilium; bonum valētūdo, miserum morbus; bonum integritas corporis, miserum dēbilitas (*Cic.*). 19 Petrōnius, scrīptor Romānōrum, dīcēbat: «Homines sumus, non dei». 20 Verba docent homines, exempla trahunt. 21 Prīmo rēges populum Rōmānum regēbant, deinde Romāni cōsules creābant, postrēmo imperātōres Rōmam regēbant. 22 Poētas Plato deōrum filios et sapientiae patres et duces vocat. 23 Homines ab injūria non poena, sed nātūra arcēre dēbet. 24 Familia Romāna ex viro, uxōre, līberis servīsque cōstabat. 25 Gaudia principium nostri sunt saepe dolōris. 26 Nimia sēcūritas saepe in perīculum homines dūcit. 27 Tiberius Gracchus et frāter ejus Gāius erant filii Corneliae. 28 Barba crēscit, caput nescit. 29 O tempora, o mōres! 30 Honōres mūtant mōres. 31 Repetītio est mater studiōrum. 32 Consuētūdo est altera nātūra. 33 Aut Caesar, aut nihil. 34 Gutta cavat lapidem. 35 O sancta simplicitas! 36 Quot capita, tot sententiae.

Завдання 14. Перекладіть речення латинською мовою.

1 Без праці життя не буває приємним. 2 Цицерон називав Платона богом філософів. 3 Сліпий не повинен судити про колір. 4 Римський письменник Тацит описував нориви стародавніх германців. 5 Олександра, царя македонського, виховував відомий філософ Арістотель. 6 Науки в юності потішають старість. 7 Той гідний імені людини, хто бореться за щастя батьківщини. 8 Ми любимо свою батьківщину, своїх друзів і своїх батьків. 9 Розум веде людину до вершини знань. 10 Стародавні римляни шанували Марса, Венеру та Аполлона.

VII Praesēns et imperfectum indicātīvī passīvi. Infīnītīvus praesentis passīvi. Іменники III відміни (змішаний тип). Ablātīvus auctōris. Ablātīvus causae. Nōminātīvus duplex

Завдання 15. Перекладіть речення з латинської мови. Знайдіть дієслова у Praesēns et imperfectum indicātīvī passīvi, infīnītīvus praesentis passīvi та іменники III відміни (змішаного типу), визначте їхній відмінок, рід, число.

1 Apud Romānos pueri a servis Graecis ēducābantur, qui paedagōgi appellābantur. 2 Vercingetorix expellitur ex oppido

Gergovia. 3 Corpus hominis labōre et exercitātiōne firmātur. 4 Sapiens non terrētur morte, quamquam cotīdie imminet. 5 Vīci populōrum antīquōrum saepe incendiis dēlēbantur. 6 Consilium cīvitatī Romānae penes senes erat, qui ex auetōritāte patres, ex aetāte senātōres vocābantur. 7 Contra verbōsos nōli contendere verbis: sermo datur cunctis, animi sapientia – paucis. 8 Lūcullus dēlectābātur mīrifice lectiōne librōrum. 9 Cicero et erat et habēbātur summus orātor. 10 Rōmae ānses pūblice in Capitōlio alēbantur. 11 Nēmo parricīdae aut prōditōris supplicio misericordia commovētur. 12 Apud Rōmānos in prīncipio convīviōrum ova, in fine mala appōnēbantur. 13 «Quot servī, tot hostes», – in prōverbio est, quod captīvi ad servitūtem addūcēbantur. 14 A probis probāri, ab improbis improbāri aequa laus est. 15 Nēmo dēbet bis pūnīri pro ūno dēlicto. 16 Nōnnūlli philosophi mortem ut fīnem miseriārum suārum exspectant. 17 Cibi condimentum est fames, pōtiōnis – sitis. 18 Boni cīves patriam nōn dēserunt. 19 Amīcus vērū rāra avis est. 20 Ars alit artificem. 21 Homo est mundi pars. 22 Aquila est rēgīna avium. 23 Oculis vidēmus, auribus audīmus. 24 Mens sāna in corpore sāno. 25 Pars Galliae Garumna flūmine continētur. 26 Hostes ex oppido legiōnes suas ēdūcunt. 27 Urbes cōstituit aetas, hōra dissolvit. 28 Nulla habēmus arma contra mortem. 29 Vulpes pilum mūtāt, non mōres. 30 Gallī spatia temporis numero noctium fīniēbant. 31 Nōnnūlla pars mīlitum domum discēdit, reliqui ad Caesarem perveniunt. 32 Dūra lex, sed lex. 33 Fīnis corōnat opus. 34 In vestīmentis non est sapientia mentis. 35 Nostro mōre cum soceris generi non lavantur (*Cic.*).

Завдання 16. Прочитайте тексти «Dē lupe et capra» та «Dē classibus antīquārum gentium». Перекладіть їх з латинської мови та зробіть морфологічний аналіз речень.

Dē lupe et capra

Lupus aliquando capram in alta rūpe videt et: «Huc, — inquit, — dēscende, in herbidos campos, loca autem nūda relinque». Sentit capra fraudem lupi et respondet: «Ipse ambula ibi, si placet, ego non habeo in animo voluptātem praepōnere salūti».

Dē classibus antīquārum gentium

Phoenīces, Athēniēses, Carthāginiēses magnas classes habēbant. Classes constābant ex nāvibus longis et nāvibus onerāriis. Mercātōres nāvibus onerāriis in aliēnas regiōnes nāvīgābant. Hieme antīqui nautae nōn nāvīgābant, quod saevi venti flābant et nautae tempestātes timēbant. Nāvibus longis antīqui mīlites pugnābant. Magna erat firmitūdo nāvium longārum. Saepe in nāvibus longis tures erant, unde tēla in hostes a mīlitibus jactābantur. Magnae classes praesidium urbium maritimārum erant.

Завдання 17. Перекладіть речення латинською мовою.

1 Ми більше віримо своїм очам, ніж вухам. 2 Деякі птахи імітують людський голос. 3 Людський норів виправляється науками та мистецтвом. 4 Римський табір укріплювався ровом і валом. 5 Ромул і Рем вважалися синами Марса. 6 Сонце — джерело світла та життя, тому що воно освітлює всю Землю і дає життя людям, тваринам і рослинам.

VIII Futūrum I actīvī et passīvī. Іменники III відміни (голосного типу)

Завдання 18. Прочитайте і перекладіть з латинської мови речення. Знайдіть: а) дієслова у Futūrum I actīvī et passīvī, визначте особу та число; б) іменники III відміни (голосного типу), визначте їхній рід, число та відмінок.

1 Vēros amīcos pecunia non parābitis. 2 In urbe, si licēbit, maneb. 3 Amīcitia virtūte servābitur. 4 Stēllas caeli nunquam numerābitis. 5 Fīlio meo satis amplum patrimōnium relinquam – memoriam nōminis mei. 6 Si necessārium erit prō patria nostra pugnāre, nūllum hostem timēbimus et belli perīcula et labōres cōstanter tolerābimus. 7 Semper honos nōmenque tuum laudēsque manēbunt. 8 Nūlla contrēversia mihi tēcum erit. 9 «Cras, cras,— ait corvus,— mūtābo colōrem». 10 Quod hodie nōn est, cras erit. 11 Cum dabit aura viam, praebēbis carbasa ventis (*Ov.*).

12 Póssidet ét terrás et póssidet aéquora Mínos;
néc tellús nostráe néc patet únda fugaé;
réstat itér caelí: caeló temptābimus íre (*Ov.*).

13 Dúm virés anníque sinúnt, toleráte labóres:
jám veniét tacitó tárda senécta pedé (*Ov.*).

14 Hominis utilitāti agri et maria pārent. 15 Mare Rubrum colōre nōn abhorret ā cēteris. 16 In maribus rāra exemplāria animālium sunt. 17 Homines bibunt vīna, animālia autem — aquam fontium. 18 Alter frēnis eget, alter calcāribus. 19 Caelum, non animum mutant, qui trans mare currunt (*Hor.*).

Завдання 19. Перекладіть латинською мовою речення.

1 Друзі допоможуть тобі порадою. 2 Час лікує навіть велику печаль. 3 Міста та поля галлів будуть знищені вогнем і мечем. 4 Ми завжди будемо пам'ятати славетні імена наших воїнов. 5 На морі часто бувають великі бурі. 6 Деякі тварини живуть у землі. 7 Ми будемо читати вірші римських поетів. 8 Ти розкажеш своїм дітям басні про тварин. 9 Мир переможе війну. 10 Навіщо ти втікаєш за море?

IX Займенники: Prōnomina persōnalia, prōnomen reflexivum, prōnomina possessiva, prōnomina demonstrativa, prōnomina interrogativa et relativa

Завдання 20. Прочитайте і перекладіть з латинської мови речення. Знайдіть займенники і визначте їхній вид, рід, число та відмінок.

1 Caesar eam legiōnem, quam sēcum habēbat, ad mūrū dūcit. 2 Qui filio beneficium dat, patri quoque ejus dat. 3 Memoria minuitur, nisi eam exercēmus. 4 Tempora mūtantur et nos mūtāmur in illis. 5 Ille dolet vēre, qui sine teste dolet (*Mart.*). 6 Illi pro ultiōne, nos pro vita pugnāmus. 7 Arbores serit agricola, quārum vidēbit bācam nunquam. 8 Mortuo qui mittit mūnus, nil dat illi, sibi adimit. 9 Facile vēritas se ipsa dēfendet. 10 Ignāvia corpus hebetat, labor firmat; ilia mātūram senectūtem, hic longam adulēscēntiam reddit. 11 Qui quaerit, reperit. 12 Cum «nōsce te» dīcit Apollo, hoc dīcit: «Nōsce animum tuum». 13 Haec verba diu memoria tenēbimus. 14 Nēmo amat, quōs timet. 15 Sidera haec te mēque vident. 16 Parva vitia aliōrum rīdētis, sed magna, quae vos dēdecorant, non vidētis. 17 Vēre cōmoedia a Cicerōne dīcitur «imāgo vērītātis», in qua hominum mōres et studia tam honesta, quam inhonesta exprimuntur. 18 Nēmo hunc amat, qui verba nuntiat mala. 19 Quis me vocat? 20 Quid agis, mī amīce? 21 Praestat nēmini imperāre, quam alicui servīre. 22 Habet

Rōma Flaccum et Marōnem, quōrum ingenia multis Graecīs aequiparantur; sed scaenici poētae, quālis Sophocles, quālis Menander, apud eos ignōti sunt.

Завдання 21. Прочитайте і перекладіть з латинської мови текст «Dē nauta et agricola». Зробіть морфологічний аналіз речень.

Dē nauta et agricola

Mōres et studia nautae et agricolae dīversa sunt. Hic stabilem habet sēdem, ille locum mūtāt. Ab hoc mōres antīqui servantur, ille mōres aliēnes amat. Huic sērmo tantum patrius, illi aliae quoque linguae nōtae sunt. Hujus vīta tranquilla est, illīus periculōrum plēna. Hunc agri et prāta, illum fluvii et maria dēlectant. Sermōnes quoque nautārum et agricolārum dīversi sunt:

Nāvita de ventis, de tauris narrat arātor,
ēnumerat mīlres vulnera, pastor oves.

Завдання 22. Перекладіть латинською мовою речення.

1 Ті книги гарні, які вчать нас любити батьківщину. 2 Ми називаємо бідним не того, у кого нічого немає, а того, кому нічого не вистачає. 3 Люди не люблять того, хто приносить погану звістку. 4 Хто не з нами, той проти нас. 5 Ми пізнаємо людину за її вчинками і словами.

X Чотири основні форми дієслова. Perfectum indicātīvi actīvi. Ablātīvus loci. Genetīvus characteristicus

Завдання 23. Прочитайте речення і перекладіть їх з латинської мови. Знайдіть дієслова у формі Perfectum indicātīvi actīvi та напишіть їхні основні чотири форми.

1 Caesar oppidum vallō castellisque circumvenīre īstituit. 2 Graeci Trojam expugnāvērunt, incolas necāvērunt. 3 Vergilius, poēta Romānōrum, egregiis carminibus Aenēae errōres cecinit. 4 Attalus, rex Pergami, rēgnum suum dōnāvit Romānis. 5 Athēniēnses ducem dēlēgērunt Periclem, spectātae virtūtis virum. 6 Plato īram in pectore, cupiditātem sub pectore locāvit. 7 Gāius Jūlius Caesar,

postquam Pharnacem, rēgem Ponticum, facile superāvit, ad amīcum suum scrīpsit: «Vēni, vīdi, vīci». 8 Dārēus, rex Persarum, ā Graecis aquam et terram postulāvit. 9 Ingrāti fuistis, Athēniēnsēs, quod Miltiadem prōditiōnis accūsāvistis. 10 Diu Graeci ante moenia Trojae magna cum virtūte et pertinācia pugnāvērunt. 11 Ubi fuisti? 12 Apud Romānos ōlim quaestōrum erat eos quaerere, qui hominem necāvērunt. 13 Multis nōtae sunt illae ōrātiōnes, quae Cicero de conjūratiōne Catilīnae habuit. 14 Socrates, dum vīxit, juvenēs docuit. 15 Multi saepe bella quaesīvērunt propter glōriae cupiditātem. 16 Pythagoras prīmus se appellāvit philosophum. 17 Bellum Peloponnēsiacum non minus Lacedaemoniis quam Athēniēnsibus pestiferum fuit. 18 Caesar castra magnīs operibus munīre et ex fīnitimis mūniciipiis frūmentum comportāre reliquāsque cōpias exspectāre instituit. 19 Arīon nōminis sui fāma multas terras implēvit. 20 Herculem hominum fāma in concilio deōrum collocāvit. 21 Dīdo urbem Carthāginem condidit.

Завдання 24. Прочитайте тексти «Dē Niobā» та «Arminius Germānos ad pugnam incitat». Перекладіть їх з латинської мови та зробіть морфологічний аналіз латинських речень.

Dē Niobā

Nioba, Tantali filia, uxor erat Amphionis, rēgis Thēbānōrum. Haec propter potentiam et dīvitiās marīti et propter suam pulchritūdinem admodum superba fuit, maxime autem eā de causa, quod multos līberes habuit.

Aliquando mulieres et virgines Lātōnae, mātri Apollinis et Diānae, sacrificābant. Nioba eās vituperāvit et: «Cur, — inquit, — ei, non mihi sacrificātis? Pulchritūdine, potentia, dīvitiis, etiam genere cēteros hominēs supero. Tantalus mihi pater est, Jovem avum appello. Spectāte līberos meos. Ego quattuordecim līberos habeo, Lātōna — duos». Postquam haec dīxit, mulieres a sacris prohibuit.

Lātōna valde Niobae īrāta fuit et statim līberos suos vocāvit. Apollo: «Verba, — inquit, — istīus Niobae poena digna sunt». Līberi Lātōnae in arcem Thēbārum vērunt, et Apollo filios, Diana autem filiās Niobae sagittīs necāvērunt. Marītus Niobae se ipse necāvit. Ita Niobae superbia ipsī causa dolōris fuit. Deī misericordia Niobam in saxum mūtāvērunt, lacrimaeque ejus etiam nunc mānant.

Arminius Germānos ad pugnam incitat

Arminius, dux Germānōrum, his fere verbīs et hac ōrātiōne animōs mīlitum cōfirmāvit: «Romāni, hostes nostri, in magno sunt perīculo, quod hārum regiōnum ignāri sunt. Hae regiōnes, hoc caelum Rōmānōs terrent. Ipsā umbrā silvārum nostrārum terrentur. Deī ipsī nōbis viam lībertātis monstrābunt. In his silvis Rōmāni errābunt. Haec patria nostra, hoc caelum, hi vīci testes sunt injūriārum Rōmānōrum. Ad pugnam vōs vocō. Hunc hostem superābitis, līberi eritis, et nos ipsi līberīque nostri tūti a superbia illīus populi erimus».

Завдання 25. Перекладіть речення латинською мовою.

1 Цезар описав устрій галлів і германців. 2 Викрадення Олени Парисом стало причиною війни між греками і троянцями. 3 Ромул і Рем заснували місто Рим, як повідомляє Лівій. 4 Військо Ганнібала з великими перешкодами перетнуло Альпи. 5 Арістотель написав багато книжок. 6 Греки перемогли персів у битві при Саламіні. 7 Природа дала людині розум. 8 Центуріони завжди показували римським воїнам приклад мужності і хоробрості.

XI Прикметники III відміни. Ablātīvus quālitātis. Datīvus duplex

Завдання 26. Перекладіть речення з латинської мови. Знайдіть прикметники III відміни. Визначте їхній рід, число та відмінок.

1 Ignis aurum probat, miseria — fortes viros. 2 Terra commūnis māter est omnium mortālium. 3 Labor omnia vincit. 4 Discipuli dīligentes memoriā cotīdie exercent. 5 Impudens est, qui pro beneficio non grātiam, vērū mercēdem postulat. 6 Sociale animal est homo. 7 Omnis ars imitātiō est nātūrae. 8 Nihil tam volucre est, quam maledictum. 9 Vīta brevis, ars longa. 10 Sub dulcī melle venēna latent. 11 Sol mundum omnem sua lūce complet. 12 Apud Hērodotum, patrem historiae, sunt innumerābiles fābulae. 13 Bestiae ōrātiōnis et ratiōnis expertes sunt. 14 Non est facilis ad astra via. 15 Domina omnium et rēgina — ratiō 16 Inexplēbilis Marii honōrum sitis erat initium et causa belli cīvīlis. 17 Omnium malōrum stultitia est mater. 18 Galli ad campestrēs mūnitiōnes accēdunt. 19 Homēri

carmina apud omnes gentes omnium temporum magno honore erant. 20 Galli terrestri itinere frumentum advehunt. 21 Divitiae apud sapientem virum in servitute sunt, apud stultum — in imperio. 22 Viri fortes non vincuntur doloribus gravibus. 23 Ex avaritia omnia scelera ac maleficia gignuntur. 24 Apud Romanos juvenis, qui ad negotia forensia praeparabatur, a patre ad eum oratorem deducebatur, qui in civitate principem locum obtinebat. 25 Ut mors, sic somnus miseros felicibus aequat. 26 Quod tibi utile est, mihi jucundum est. 27 Mihi videtur acerba semper et immatura mors eorum, qui immortale aliquid parant. 28 Vetera proverbia breviter et simplicibus verbis prudentiam populi exprimunt. 29 Opera Aeschylis, Sophoclis, Euripidis immortalia sunt. 30 Erat inter ingentes solitudines oppidum magnum atque valens nomine Capsa, cujus conditor Hercules Libys memorabatur.

31 Beatus ille qui procum negotiis,
ut prisca gens mortaliu,
paterna rura bobus exercet suis (*Hor.*).

32 Saepe pater dixit: «Studium quid inutile tentas?
Maenides nullas ipse reliquit opes» (*Op.*).

Завдання 27. Прочитайте і перекладіть текст «De Gracchis». Зробіть морфологічний аналіз латинських речень.

De Gracchis

Tiberius Sempronius Gracchus et frater ejus Gaius prima aetate patrem amisērunt et in matris tutela adoleverunt. Mater Gracchorum Cornelia erat femina acri ingenio et omnibus virtutibus animi.

Gracchi jam juvenes habebant ingentem patriae amorem et liberalem aequitatis studium. Postea proponebant leges agrarias, quibus civēs adjuvare sperabant. Sed ducēs adversae factionis impedimento eis erant. Tiberium senatores necaverunt, Gaius autem mortem sibi conscivit. Sed crudeli morte ingentem gloriam sibi paraverunt. Vita Gracchorum exstat in operibus scriptoris illustris Plutarchi.

Завдання 28. Перекладіть речення латинською мовою.

1 Усякий початок складний. 2 Батьківщина — спільна мати усіх громадян. 3 Ахілл був сином безсмертної матері та смертного батька. 4 У спартанців було велике піше військо, у фесалійців — кінне. 5 Велике військо ворогів наближається до

нашого міста. 6 Імена відомих ораторів стародавнього світу, Цицерона та Демосфена, безсмертні.

XII Дієприкметники. Participium conjunctum. Perfectum indicatīvi passīvi

Завдання 29. Прочитайте і перекладіть з латинської мови речення. Знайдіть і выпишіть дієприкметники Participium conjunctum і Perfectum indicatīvi passīvi.

A

1 Homo, glōriae appetens, saepe a virtūtis viā dēflectit. 2 Mendāci homini, etiam vērūm dīcenti, non crēdēmus. 3 Beāti possidentes. 4 Via Lactea constat ex ingenti numero stellārum sua lūce splendentium. 5 Sagitta in lapidem nunquam figitur, interdum resiliens percutit dīrigentem. 6 Sēro venientibus — ossa. 7 Mulier cupido quod dīcit amanti, in vento et rapida scrībere oportet aqua (*Cat.*). 8 In castra ex urbe ad nōs veniunt flentes pīncipes. 9 Pictor pīnxit puerum ūvas ferentem. 10 Rōgantibus potius quam imperantibus pārēbimus. 11 Volēns —nōlens. 12 Nēmo alteri imperium volens concēdit. 13 Forum Romānōrum rōstris nāvium expugnātārum ornātum fuit. 14 Pīsistratus pīmus Homēri libros, confūsos antea, sic disposuit, ut nunc habēmus. 15 Nautae vērunt in urbem, ornātam permultis monumentis statuīsq̄ue. 16 Trahit Hectorem, ad currum dēligātum, Achilles. 17 Multae urbes, ōlim clārae, nunc dīrutae jacent. 18 Littera scrīpta manet. 19 Carthāginiēnses victos hostes ferreis catēnis vinciēbant. 20 Dionysius tyrannus, Syrācūsis expulsus, Corinthi pueros docēbat. 21 Bellum scriptūrus sum, quod populus Rōmānus cum Jugurtha, rēge Numidārum, gessit. 22 Bonus liber non semel legendus est. 23 Non multi libri legendi sunt, sed boni. 24 Patria nōbis amanda et dēfendenda est.

B

1 Pompejus ad Pharsālum ā Caesare victus est. 2 Caesar propter eximiam virtūtis et clēmēntiae opīniōnem a populo dictātor dictus est. 3 Multae gentes Gallōrum ā Caesare victae sunt. 4 Parsimōnia nōn sine causā dicta est magnum vectīgal. 5 Hispānia postrēma omnium prōvinciārum perdomita est. 6 Troja a Graecis cremāta est. 7 Servīre

magis quam imperāre parāti estis. 8 Classis Romāna ad Syrācūsas speculo sphaerico incēnsa est. 9 Postquam Augustus pācem composuit, ara Pācis in foro posita est. 10 Qui erant cum Aristotele, peripatētici dicti sunt, qui disputābant inambulantēs in Lycio.

Завдання 30. Прочитайте і перекладіть з латинської мови тексти «Rusticus et canis fidēlis» і «Dē Stratonīco et citharīsta». Зробіть морфологічний аналіз латинських речень.

Rusticus et canis fidēlis

Rusticus quidam in agro erat. Fīlium autem, qui in cūnis cubābat, relīquit cani. Arrēpsit immānis anguis, qui puerum mordēre in animo habēbat. Sed custos fidēlis, eum necare studēns, cūnas ēvertit.

Paulo post ex agro vēnit agricola. Cūnas ēversas videns, ira accenditur. Temere custōdem fidēlem necāvit ligōne. Sed ubi cūnas restituit, supra anguem mortuum repperit puerum vivum et incolumem.

Poenitentia facinoris turn sēra fuit.

Dē Stratonīco et citharīsta

Stratonīcus Athēniēnsis, postquam aliquando citharīstam audīvit: «Alterum,— inquit, — Juppiter ei dedit, alterum negāvit». Aliquis ex eō quaesīvit: «Quidnam Juppiter eī dedīt, quid negāvit?» Ille respondit: «Male sonāre ei datum est, bene cantāre negātum».

Завдання 31. Перекладіть латинською мовою речення.

1 Вороги наближаються, розорюючи все на своєму шляху.
2 Греки вбили багатьох троянців під час сну (= сплячих).
3 Стародавні римляни, обідаючи, прикрашали голови вінками.
4 Греки шанували богів, які жили на Олімпі.
5 Закони, затвержені римським народом, вирізувались на мідних дошках.
6 Карфаген був завойований та зруйнований Сципіоном.
7 Алквіад був вихований Сократом.
8 У стародавні часи багато міст було огорожено високими стінами.
9 Частина Рима була колись зруйнована великою пожежею.
10 Богу війни у римлян був присвячений вовк.
11 Германці були переможені Цезарем.
12 Рем був вбитий своїм братом Ромулом.

ХІІІ Дієслова ІІІб дієвідміни

Завдання 32. Прочитайте і перекладіть речення. Знайдіть дієслова ІІІб дієвідміни. Визначте їхню особу та число; напишіть початкову форму – інфінітив.

1 Dīvitiae pariunt cūras. 2 Sibi bene facit, quī bene facit amico. 3 Facite, quod vōbis libet. 4 Cupio virtūte non fraude vincere. 5 Ūna hirundo non facit ver. 6 Alii sēmentem faciunt, aliī metent. 7 Maria vel a prōvinciis, vel ab īnsulis, vel a cīvitātibus nōmina accipiunt. 8 Non omnis moriar, multaque pars mei vītābit Libitīnam (*Hor.*). 9 Si patriam prōdere cōnābitur pater, silēbitne filius? 10 Ante portas est bellum; si inde non pellitur, jam intra moenia erit, et arcem et Capitōlium scandet, et in domos vestras vos persecuētur. 11 Libenter homines id, quod cupiunt, crēdunt. 12 Non semper bonum est illud, quod cupimus ardenter. 13 Commune perīculum concordiam parit. 14 Alexander Dārēum persecuens vēnit in Ciliciam. 15 Qua node Alexander natus est, eādem templum Diānae Ephesiae dētlagrāvit. 16 Hannibal a mīlitibus dux factus est. 17 Non progredi est regredi. 18 Fruere vīta, dum vīvis. 19 Philippus, rex Macedonum, valde gāvīsus est Graecōrum discordia. 20 Aenēas magnam corripuit hastam et jēcit. 21 Improbus est homo, qui beneficium scit accipere et reddere nescit. 22 Dormiunt aliquandō lēges, nunquam moriuntur. 23 Dulce et decorum est pro patria mori. 24 Nātūram sequentes nunquam a via recta aberrābimus. 25 Fugite vitia, sequiminī exempla bonōrum. 26 Caesōs ulcīscere frātres (*Ov.*). 27 Gloria virtūtem tamquam umbra sequitur. 28 Alexander Persas pro Graecis ultus est. 29 Ex bono animo proficiscuntur bonae voluntātes, et ex bonis voluntātibus nāscuntur bonae actiōnes. 30 Multi eos, quos vīves coluērunt, mortuos contumēlia afticiunt.

31 Argolicí rediére ducés, altéria fūmant,
pōnitur ād patriōs bārbara prāeda deōs;
grata ferúnt nymphāe pro sālvis dōna marítis,
ílli vícta suís Trôica fāta canùnt;
mírantúr justíque senés trepldāeque puéllae;
nārrantís conjūnx péndet ab ôre virí (*Ov.*).

Dē Daedalō

Daedalus, artifex clārus, Athēnis cāsu hominem necāvit. Itaque cum Īcaro filio ex Athēnis fūgit et in ĩnsulam Crētā ad rēgem Minōem migrāvit. Ibi rēgi labyrinthum aedificāvit. Posteā Daedalus cōnsilium cēpit in patriam remigrāre. Mīnos autem Daedalum et Īcarum retinuit atque etiam in labyrintho inclūsit. Tum Daedalus dolum excōgitāvit: nam ex pennis ālas fēcit et cum filio āvolāvit. Sed incautus Īcarus ad sōlem prope advolāvit, soł cēram, quae pennas vīnxit, tabefēcit. Īcarus in mare dēcidit et periit. Daedalus autem in Siciliam pervēnit.

Завдання 33. Перекладіть латинською мовою речення.

1 Орест помстився за вбитого батька. 2 Римський письменник Апулей народився в Африці. 3 Заможність часто породжує заздрість. 4 Уникати пороків. 5 Наші воїни переслідують ворогів. 6 Ніколи не помре в наших душах пам`ять про хоробрих воїнів (= пам`ять хоробрих воїнів).

XIV Ступені порівняння прикметників. Genetivus partitivus. Ablativus comparatioōnis. Ablativus limitatiōnis

Завдання 34. Прочитайте і перекладіть з латинської мови речення. Знайдіть прикметники та визначте, у якому ступені порівняння вони використовані.

1 Nihil est hominis animō jūcundius, quam discere. 2 Nōbiliōres Rōmanōrum sine comite in pūblicum non prōdibant. 3 Dolor animi morbus gravior est, quam corporis. 4 Nihil est dulcius vērītātis lūce. 5 Quid est vėlōceus mente hūmana? 6 Nihil est in amīcitiā pernicioōsius, quam adūlātion. 7 Litterārum radīces amāre sunt, fructūs – jūcundiōres. 8 Medicina fructuōsior ars nūlla est. 9 Aegyptō nūlla est benignior tellūs, nūllus ager ferācior. 10 Imitātio bonōrum hominum ex indoctīs, doctōs, ex doctīs doctiīres facit. 11 Omnēs fontēs aestāte, quam hieme, gelidiōres sunt. 12 Sōcrates omnium philosophōrum Graeciae sapientissimus erat. 13 Gallōrum omnium fortissimo sunt Belgae. 14 Sparta et Athnae celeberrimae urbēs errant Graeciae. 15 Litterārum stadium ūtilissimum est. 16 Firmissima est inter parēs amīcitiā. 17 Vita rūstica et honestissima et suāvissima est.

18 Rēges Persārum potentissimi fuērunt omnium rēgum Asiae. 19 Ferrum hominibus magis necessārium est aurō et argentō. 20 Is mihi vidētur amplissimus, quī suā vitūte in altiōrem locum pervenit, nōn qui āscendit per alterius calamitātem. 21 Sōcratem, sapientissimum virum, Athēniēnses ad mortem jūdicāvērunt.

Завдання 35. Прочитайте і перекладіть текст «Dē Croeso et Solōne». Зробіть морфологічний аналіз латинських речень.

Dē Croesō et Solōne

Croesus in Asiae urbe habitbat, cui nōmen erat Sardēs. Hic rēx, cujus dītiaie errant ingentēs, magnam potentiam habēbat. Aliquandō Solōn Athēniēnsis, quem Graeci sapientissimum hominum nōminbant ad Croesum vēnit. Rēx omnēs dīvitiās ei monstrāvit et eum interrogāvit: «Quis felīcissimus omnium hominum est?». Ille: «Tellus Athēniēnsis, – inquit, – meā sententiā felīcissimus fuit, nam ei bonī et probi līberi errant, et prō patriā pugnāns vitā discessit». Tum Croesus: «Cūr non mē, sed Tellum quondam felīcissimum putās?» Et Solōn: «Omnia hūmāna, – inquit, – cadūca sunt et saepe mūtantur. Quid incertius est, quam opēs et divitiae? Nēmō ante mortem ā mē beātus nōminābitur». Haes verba Solōnis Croesō nōn placuērunt, et rēx sapientiam illius parvi aestimāvit. Sed paulō post ipse dē felicitāte suā dubitāvit.

Завдання 36. Перекладіть латинською мовою речення.

1 Ганебне життя нікчемніше за славу смерть. 2 Немає нічого швидшого за людський мозок. 3 Взимку ночі довші, ніж влітку. 4 Приклади корисніші, ніж повчання. 5 Етна – найвища гора Сіцилії, і вона розташована у східній частині острова. 6 Гомер – найвідоміший із грецьких поетів. 7 Найвеличезніші піраміди Єгипту були побудовані рабами.

XV Суплетивні ступені порівняння прикметників. Genetivus possessivus

Завдання 37. Прочитайте і перекладіть з латинської мови речення. Знайдіть суплетивні ступені прикметників.

1 Lībertas, lēges et pāx sunt optima bona. 2 Honesta mors melior est, quam vīta turpis. 3 Nihil est agrīcultūra melius, nihil dulcius, nihil homine lībero dignius (Cic.). 4 Honōres mūtant mōres, sed rāro in

meliores. 5 Melior est canis vivus leone mortuo. 6 Optimi mortalium altissima cupiunt. 7 Hibernia est minor Britannia. 8 Amicum perdere est damnorum maximum. 9 Nihil est melius homini, quam sapientia. 10 Adulatio est pessimum malum. 11 Imperare sibi maximum imperium est. 12 E malis elige minima. 13 Optimum et pessimum in homine est lingua. 14 Quo plures hostes sunt, eo major gloria nostra, eo splendidior victoria. 15 Gloria Themistoclis non minor erat in pace, quam in bello. 16 Pejor odio amoris simulatio est.

Завдання 38. Прочитайте і перекладіть з латинської мови текст «De Miltiade, Themistocle, Aristide». Зробіть морфологічний аналіз латинських речень.

De Miltiade, Themistocle, Aristide

Nihil pejus et turpius est, quam animus ingratus. Sed multum Athenienses probissimi pessimum et miserimum fatum habuerunt. Cives ingrati Miltiadem proditoris accusaverunt, et Miltiadem in vinculis vitam efflavit. Themistocles, qui maximus et prudentissimus vir erat, ex urbe Athenis relegatus ad inimicos suos migravit et regi Persarum paruit. Etiam Aristidem, iustissimum et probissimum omnium Atheniensium, cives ingrati accusaverunt et relegaverunt. Brevi tempore autem virum optimum revocaverunt.

Nomina Miltiadis, Themistoclis, Aristidis notiora et clariora sunt quam nomina multorum regum et principum.

Завдання 39. Перекладіть речення латинською мовою.

1 Сіракузи – найбільше та найкрасивіше місто Сіцилії.
2 Ахілл завоював собі найбільшу славу за часів Троянських війн.
3 Життя – найкращий вчитель. 4 Гарні приклади мають більшу силу, ніж повчання. 5 Земля більша за місяць. 6 Більша частина полонених перетворювалась римлянами на рабів. 7 Найгірша людська вада – це дурість.

XVI Іменники IV та V відмін

Завдання 40. Прочитайте і перекладіть з латинської мови речення. Знайдіть іменники IV і V відмін. Визначте їхній рід, число та відмінок.

1 In veterum Romanorum exercitibus omnium ordinum cives militabant. 2 Consules, censores, praetores, aediles summi errant rei

pāblica Rōmanōrum magistratus. 3 Senectūs est occāsus vitae. 4 Stultissimus est, qui hominem e veste aut habitū aestimat. 5 Tauri cornibus se dēfendant, equi pedibus, canēs dentibus. 6 Servi pārent propter metum, hominēs liberi – propter officium. 7 Hannibal magnum terrorem iniecit exercitui Rōmanōrum. 8 Apud Lacedaemoniōs ii, qui amplossimum magistrātum gerēbant, nōminbantur senes. 9 Alexander Magnus cum exercitū suo in itinere per plūres diēs sitiēbat. 10 Concordia rēs parvās auget, discordia maximās dēlet. 11 Nōnnulle bēstiae ūnum diem vīvunt. 12 Magna pars bestiārum hominēs aciē sensuum superat. 13 In multis rēbus mediocritās optima est. 14 Amīcos rēs secundae parent, rēs adversae probant. 15 Manus manum lavat. 16 Rēs pūblica est rēs populi, ut Cicero in libris suis “Dē rē pūblica” explicat. 17 In signīs exercitūs Rōmāni hae litterae errant: SPQR (= senātus populusque Rōmānus); in nummis Rōmanis: SC (= senātus cōnsulto). 18 Socratēs suprēmo vītae die multa de immortalitāte anīmi disputāvit. 19 Nihil tam irrīdet Epicuūrus, quam praedictiōnem rērum futūrārum.

Завдання 41. Прочитайте і перекладіть з латинської мови тексти «Dē pugnā Marathōniā», «Dē philosophiā» та «Dē Hannibale» . Зробіть морфологічний аналіз латинських речень.

Dē pugnā Marathōniā

In mangō periculō ōlim rēs pūblica Athēniēnsium fuit. Nam Oersae cum mangō exercitū in Atticam invāsērunt. Exercitus Athēniēnsium parvus erat, ducēs autem rēi militāris perīti errant. Inter ducēs Miltiadēs prdentiā īnsignis fuit. Concordia Graecōrum in rēbus adversis admirābilis erat. Apud Marathōnem plānities erat ībique Athēniēnses contra cōpias Persrum pugnāvērunt.

Initio diēi in media acie Persae, in cornibus autem aciēi Graeci victōres fuērunt; merīdie victria Graecōrum certa fuit. In pugnā Marathōniā prūdencia Miltiadis et fortitūdo mīlitum rem pūblicam Athēniēnsium a pernocio servāvērunt.

Dē philosophiā

Quid est optābilis sapientia, quid praestantius, quid homini melius, quid homine dignius? Qui hanc petunt, philosophi nōminantur. Nec quicquam aliud est philosophia, si expōnere in animō habēs, praeter studium sapientiae. Sapientia autem est, ut a philosophīs

expositum est, scientia rērum divinārum et hūmānārum causārumque, quibus eae rēs continentur.

O philosophia vītae dux, o virtūtis indāgātrix! Tū urbēs condidisti, tū hominēs in societātem convocāvisti, tū eōs inter sē primō domiciliis, deinde conjugiiis, tum litterārum et vōcum commūniōne junxisti. Tū inventrix lēgum, tū magistra mōrum et disciplīnae fuisti. Ad tē concurrimus, ā tē opem petimus, tibi nōs tōtos trādimus. Unus diēs autem, qui bene et ex praeceptis tuis actus est, peccanti immortalitāti antepōni dēbet. (*Cic.*)

Dē Hannibale

Hannibal Hamilcaris, ducis Carthāginiēnsium, fīlius fuit. Post mortem patris mīlites Hannibalem adulēscēntem mox imperātorem creāvērunt. In Hispānia multās gentēs vicit urbēsque expugnāvit. Deinde Saguntum urbem sociōrum populi Rōmāni expugnāvit. Rōmāni bellum cum Carthāgine gerere cōstituērunt. Hannibal incursiōnem Rōmānorum non expectāvit et magnis cum cōpiis Poenōrum sociōrumque Alpes superāvit et Italiam intrāvit. In itinere inter saxa et nivēs altās multōs hominēs magnamque partem jūmentorū āmisit.

Ticinus flūmen per patentēs campō fluit. Locus equestri proeliō idōneus est. Hannibal cum equitātu prōcessit; pedestres cōpias e castris nōn eduxit. Hannibali cōsul Rōmānus cum equitibus prōcessit. Equitēs vēlōcēs Poenōrum ā tergō Rōmānos circumvērunt. Rōmāni victī sunt.

Postquam Hannibal equitātū ad Ticinum flūmen in campō patenti facile magnam manū Rōmānōrum vīcit, cōsul ad pugnam locum colibus tectum eligere cōstituit. Ad Trebiam flūmen, ubi locus equitātui idōneus nōn erat, castra posuit. Eōdem Hannibal cum mangō numerō equitātus peditatūsque vēnit. Cōsul exercitum ē castris ēduxit. Nocte imber fuit et aquam in flūmine auxit: diēs autem frīgīdus erat et ā flūmene ventus ācer flabat et nix cadēbat. Consul exercitum trāns flūmen vadō ducēbat. Postquam ad alteram rīpam pervērunt, peditēs propter frīgus vix arma tenēbant. Poeni exercitum Rōmānum circumvērunt, et militēs Rōmāni mox terga vertērunt.

Завдання 42. Перекладіть латинською мовою речення.

1 У війську Ганнібала було багато слонів. 2 На правому крилі римського війська була кінниця, на лівому – піхота. 3 Велика сила надії знаходиться у душі людини. 4 Початок усіх справ – малий. 5 Багаті римляни прикрашали свої оселі прекрасними статуями. 6 Обличчя людини – це дзеркало душі. 7 Друзі завжди допомагають нам у скруті. 8 Авторитет римського сенату був дуже великий. 9 Корені навчання – гіркі, плоди – солодкі.

XVII Інфінітиви. Accusātīvus cum Infīnītivō. Nominātīvus cum infīnītivō

Завдання 43. Прочитайте і перекладіть з латинської мови речення.

1 Vincere scis, Hannibal, victōriā ūti nescis. 2 Vīvere est militāre. 3 Errāre hūmānum est. 4 Majus dēdecus est parāta āmittere, quam omninō nōn parāvisse. 5 A probīs probāri, ab improbīs improbāri – aequa laus est. 6 Est proprium stultitiae – aliōrum vitia cernere, oblivīscī suōrum. 7 In mortāli corpore immortālem animam esse philosophī Graecōrum docēbant. 8 «Mementō tē hominem esse – haec verba servum pūblicum imperātori āclāmāre mōris fuisse cōnstat». 9 Oceani fluctūs mē numerōre jubēs. 10 Dēmocritus docēbat innumerābiles esse mundos. 11 Cōmoediam esse dīcit Cicerō imitātiōnem vitae, speculum consuētūdinum, imāginem vērītātis. 12 Sub terrā antīqui cēnsēbant reliquam vītā agi mortuōrum. 13 Lucrētius dicit Epicūrum animōs hominum maximīs errōribus liberāvisse. 14 Sēnsi mortem omni aetātī esse commūnem. 15 Rōmulus urbem condidit, quam ē suō nōmine Rōmam jussit nōmināri. 16 Darēus, rex Persārum, spērābat Graecōs facile victum īri. 17 Post pugnam Marathōniam Graeci prōclāmāvērunt patriam esse servātam. 18 Hannibal jurāvit semper sē inimicum Rōmānis fore. 19 In suīs librīs Caesar nārrat sē bis in Britanniam cum exercitū nāvīgāvisse. 20 Sōcratēs: «Sciō, – inquit, – mē multa nescīre; itaque multō sapientior sum, quam hominēs, qui putant sē omnia scīre». 21 Nihil celerius morte est; nōnnūllī poētae dīcunt mortem celerrimum equitem esse. 22 Cicerō magnam frūmentī vim ē Siciliā Rōmam

advehī jussit. 23 Orphum poētā docet Aristotels nunquam fuisse. 24 Alixander voluit Jovis filiū dīcī sē. 25 Orāculum Delphicum dīxit sapientem esse Sophoclem, sapientiōrem Eurīpidem, sapientissimum omnium Sōcratem. 26 Ego sīc existimō, in summō imperātōre quattuor hās rēs inesse oportēre: scientiam rei militāris, virtūtem, auctoritātem, fēlicitātem. (Cic.) 27 Qui tacet, cōsēntīre vidētur. 28 Jam ante Homērum poētae fuisse putantur. 29 Disciplīna druidum in Britanniā reperta atque inde in Galliam trāslāta esse existimātur. 30 Pīsistratus p̄m̄us Homēri librōs, cōnfūsōs antea, sīc disposuisse trāditur, ut nunc habēmus.

Завдання 44. Прочитайте і перекладіть з латинської мови текст «Dē deis Gallōrum et Germānōrum». Зробіть морфологічний аналіз латинських речень.

Dē deis Gallōrum et Germānōrum

Caesar in eis liberis, qui «Commentārii dē bellō Gallicō» inscribuntur, et dē bellīs, quae Rmāni in Galliā, Germaniā, Britanniā diu gessērunt, et dē mōribus institutisque eōrum populōrum scribit. Tacitus, ille rērum scriptor Rōmānus, quoque in libro dē origine, mōribus, situ, populis Germāniae dicit.

Caesar scribit Gallōs deōrum maximē Mercurium colere. Hunc viārum ducem, hunc mercātōrum custōdem esse Gallī dīcunt. Post hunc colunt Apollinem et Martem et Jovem et Minervam. Dē hīs eandem ferē opīniōnem, quam reliquī populī habent. Crēdunt enim Apollinem morbōs dēpellere, Minervam artificiōrum initia tradere, Jovem imperium deōrum tenēre, Martem bella regere.

Marti Galli, cum proelium committere in animō habent, magnam praedam prōmittunt. Post pugnam bēstiās necant, corgerunt in ūnum locum reliquas rēs, quibus magnōs tumulōs extruunt.

Dē Germānōrum deīs autem Caesar nihil nisi haec scribit: Germāni in deōrum numerō eōs sōlōs dīcunt, quōs cernunt et quōrum auxiliō juvantur: Sōlem et Vulcānum et Lūnam.

E Tacitī librō intellegimus ā Germānīs maxime Mercurium colī. Cui Germānī certīs diebus etiam homines immolant. Herculem et Martem mactātīs bestiīs plācant. Germānī deōs neque parietibus includunt neque in hominis speciem fingunt.

Завдання 45. Перекладіть латинською мовою речення.

1 Ми всі добре знаємо, що Гомер був славетнішим поетом минулих часів. 2 Римляни побачили, що до їх розташування наближається ворог. 3 Цезар наказав, щоб солдати зруйнували міст. 4 Ксеркс сподівався, що греки будуть швидко ним підкорені. 5 Гальські послы обіцяли, що вони дадуть Цезарю заложників. 6 Існує припущення, що Гомер був сліпий. 7 Германці не дозволили, щоб до них привозили вино. 8 Цезар дізнався, що місто підкорено. 9 Історики пишуть, що на горі Парнас був збудован храм Аполону. 10 Плутарх повідомляє, що Александр був вихований Аристотелем.

XVIII Прислівник. Ступені порівняння прислівників

Завдання 46. Прочитайте і перекладіть з латинської мови речення. Знайдіть прислівники та визначте ступені порівняння, у яких вони використані.

1 Saepe Germānī cum Gallīs ācerrimē pugnāvērunt. 2 Rōmānī in theātrō clāmābant: «Pulchrē, bene, recte!» 3 Rārō senex sententiam mutat. 4 Bis dat, qui cito dat. 5 Sānē et tranquillē vivit, qui honestē vivit. 6 Honestē vivere est fēliciter vivere. 7 Valetudinem tuam curas diligenter. 8 Facile omnēs, cum valēmus, rēcta consilia aegrotis damus. 9 Hominēs amplius oculis, quam auribus crēdunt. 10 Ad lacum Trasimēnum Rōmānī ācriter et vehementer pugnāvērunt; sed nuncquam Roōmānī acrius et vehementius pugnāvērunt, quam apud Cannās. 11 Aliēna vitia melius vident hominēs, quam sua. 12 Amīcus Plato, sed magis amīca vēritas. 13 Parēs cum paribus facillimē congregantur. 14 Canis timidus vehementius appetēbat: eōrum animi mollēs etiam et aetate fluxi dolis haud difficulter capiēbantur.

Завдання 47. Перекладіть латинською мовою речення.

1 Висловлюй свої думки кратко та чітко. 2 Наші вояки хоробро захищають місто. 3 Усі люди повинні жити щасливо. 4 Чужі недоліки ти бачиш краще, ніж свої. 5 Довго та вперто воювали греки під стінами Трої. 6 Ми залюбки читаємо вірші стародавніх поетів.

XIX Числівники

Завдання 48. Прочитайте і перекладіть з латинської мови речення.

1 Amīcus est ūnus animus in duōbus corporibus. 2 In exercitū Hannibalis erant trigintā septem elephantī. 3 Cerberus, īnferōrum custōs, tria capita habēbat. 4 Rōma condita est secundō annō Olympiadis septimae. 5 Hydra nōvem capita habēbat: ex his octō mortālia erant, ūnum immortalē. 6 Septimus fuit atque ultimus rēgum Rōmānōrum Tarquinius, qui propter superbiam Superbi cognōmen cōnsecūtus est. 7 Duās tantum rēs populus Rōmānus optat: pānem et circēnsēs. 8 Horātius quinquāgesimō septimō aetātis suae annō Rōmae moritur. 9 Fūrem lūce occīdī vetant duodecim tabulae. 10 Hōrā circiter diēi quartā Caesar cum nāvibus britanniam attigit. 11 Duo milia militum dēfendunt urbem. 12 Quot diēs habet ūnus annus? Trecentōs sexāgintā quinque. 13 Rōmam in septem collibus positam esse legimus. 14 A sextō saeculō usque ad primum saeculum cōnsulēs rem pūblicam Rōmānam gesserunt. 15 Rōmam antiquam quattuordecim milia passuum ā marī āfuisse constat. 16 In Grecō drāmate ferē trēs persōnae sōlae agunt; quarta semper mūta. Membra cōmoediarum sunt tria: diverbium, canticum, chorus. 17 Duōs quī sequitur leporēs, neutrum capit. 18 Artaxerxi, rēgi Persārum, centum quīndecim filii fuērunt, sed trēs tantum justo mātrimōniō suscepti. 19 Dīversis duōbus vitiis, avāritiā et luxuriā, labōrābat civitās Rōmāna.

Завдання 49. Прочитайте і перекладіть з латинської мови тексти «Dē citharistā», «Aenigma», «Dē pugnā ad Thermopylās factā», «Dē monumentō Ancyrano». Зробіть морфологічний аналіз латинських речень.

Dē citharistā

Stratonicus citharistā in scholā suā novem Musārum simulācra et Apollinis statuam habēbat, discipulōs vērō duōs. Interrogātus aliquandō ab amicis: «Quot discipulōs habēs?» – ille: «Deōrum, - inquit, – auxiliō duodecim».

Aenigma

Unus est pater, duodecim autem filii ei sunt, quōrum singulīs sexāgintā filiae sunt, duplicem fōrmam habentēs: aliae entim altae

sunt, aliae nigrae. Quamquam v̄ero immortāles sunt, omnēs tamem morriuntur.

Dē pugnā ad Thermopylās factā

Annō ante aeram nostram qudringentēsīmō octōgēsīmō Xerxēs, rēx Persārum, ingentem exercitumin Eurōpam dūcēbat. Ubi Hellēsponsus angustissimus erat, duōbus pontibus fretum jūnxit ibīque septem diēbus totidemque noctibus cōpiās trādūxit. Postquam exercitum trādūxit, militēs lustrāvit. Erant septiēs deciēs centēna mīlia peditum, uquitum octōgintā mīlia.

Via ē Macedoniā in Graeciam erat per angustiās Thermopylārum, quae vix duōbus carris spatium dabat. Leōnidās, rēx Lacedaemoniōrum, cum sex mīlibus mīlitum angustiās occupāvit.

Omnēs Graeci maximō amore patriae flagrābant virīque fortissimī erant. Itaque omnēs hostium impetus sustinuērunt et Persās fugāvērunt. Tum Ephialtēs quidam, homō improbus, Persis sēmitam, per montēs ad Thermopylās ducentem, monstrāvit et decem mīlia fortissimōrum Persārum in tergum Graecōrum perduxit.

Leōnidās omnēs mīlitēs dīmisit et ipse cum trecentis Spartiātis contrā Persās pugnāvit. Graeci diu impetum Persārum sustinuērunt et fortissimē pugnantes ad unum omnēs interfectī sunt. Magna est glōria eōrum virōrum. In eōrum sepulcrō scrīptum est:

Dīc, hospes, Spartae nōs t(e) hīc vīdisse jacentēs,
dum sanctīs patriae legibus obsequimur.

Dē monumentō Ancyranō

Imperātor Augustus in campō Mārtiō Mausōlēum sibi exstruxit. Prope introitum duae tabulae affīxae sunt. In hīs tabulis rēs gestae dīvī Augustī inscrīptae sunt. Tiberius haec verba exscrīpsit et duābus linguīs, Latinā et Graecā, scrīpta in aliīs oppidīs imperii Rōmāni ēdixit. Unum exemplum Ancyrae in introitū templī Augustī affīxum est. Haec inscrīptiō ā virīs doctīs rēgīna inscrīptiōnum dīcitur.

Augustus inter alia haec dīxit: Annōs undēvīgintī nātus exercitum prīvātō cōnsiliō et privātā impensā cōnscrīpsī, per quem rem pūblicam ā dominātiōne factiōnis oppressam in libertātem vindicāvi. – In triumphīs meīs ducti sunt ante currum meum rēgēs et rēgum liberī novem. – In consulātū sextō cēsum populī habuī. Quō lustrō Rōmānōrum cēnsa sunt capita quadrāgiēns cētum mīlia etducenta trigintā tria mīlia. – Prōvinciārum populī Rōmānī, quibus

fīnītīmae fuīrunt gentēs, quae nōn pārēbant imperiō nostrō, fīnēs auxili. Gallicās et Hispānicās prōvinciās et Germāniam, quam inclūdit Oceanus, ā Gadibus ad ōstium Albis fluvii pācāvi. – Meō jussū et auspiciō ductī sunt duo exercitūs eōdem ferē annō in Aethiōpīam et in Arabiam.

Cum scrīpsi haec, annum agēbam septuāgesimum sextum.

Завдання 50. Перекладіть латинською мовою речення.

1 Рік має 12 місяців або 365 днів. 2 Горацій народився у 65 році до нашої ери. 3 Одні місяці мають 30 днів, а інші – 31. 4 У Марафонській битві загинуло 6400 персів. 5 Дві тисячі вояків захищало наше місто. 6 Одна ластівка весни не робить, як говорить стародавня приказка.

XX Plusquamperfectum indicatīvī actīvī et passīvī. Ablatīvus separātionis

Завдання 51. Прочитайте і перекладіть речення з латинської мови. Знайдіть дієслова у Plusquamperfectum indicatīvī actīvī et passīvī. Визначте основу, дієвідміну, особу та число цих дієслів.

1 Hannibal primus copiās suās in Italiam trādūxit trāns Alpes, quās nēmo cum exercitū ante eum superāverat. 2 Rōmānī lēgēs, quās senātus populusque sāncharat, aēneis tabulis incidērunt. 3 Dēmocritus, cui pater ingentēs divitiās relīquerat, omne ferē patrimonium suum cavabus dōnāvit. 4 Oppida, quae ab Helvetiīs incēnsa erant, ā Caesare restituta sunt. 5 Xerxēs, ubi cum exercitū Athēnās intrāvit, omnēs sacerdotēs, quī in arce Athēnārum maānsērunt et ab eō inventi erant, necāvit umbemque incendiō dēlēvit. 6 Graeci deōrum honōrēs tribuēbant iis virīs, quī tyrannōs necāverant. 7 Diogenēs virum doctum, qui de caelestibus multa nārrāverat, interrogāvit: «Quandō tu dē caelō dēscendisti?» 8 Quī aliquid impiē scelerātēque commīserant. Agitantur et perterrentur Furiārum taedīs ārdentibus. 9 Brennus, dux Gallōrum, Rōmānis, quōs proeliō ad Alliam vīcerat, dīxit: «Vae victīs!» 10 Rōmani in eō templō, quōd Jovī, summō deō, struxerant, colēbant et Jovem et duas deas, Jūnōnem et Minervam. 11 Galli Trānsalpīnī, quī in Italiam irrūperant, caesī sunt. 12 Nōta tibi sunt

dogmata philosophiae Stōicae, quae nomen accēpit ā porticū, in quā Zēno docuerat.

Завдання 52. Прочитайте і перкладіть з латинської мови текст «Dē vulpe et corvō». Зробіть морфологічний аналіз латинських речень.

Dē vulpe et corvō

Corvus aliquandō cāseum raptāverat et laetissimus cum praedā in altam arborem ēvolāverat. Procul id spectāverat vulpēs et ipsa cāseum habēre optāvit. Itaque fōrmam et nitōrem pennarum corvi laudabat: «Certē etiam vocem eximiam habes: nōn enim avis tam pulchrā sine pulchra vōce erit: cantā tandem».

Corvus gaudēbat laudibus vulpis et vocem suam ostantāre optāvit; sed cum rostrum hiāvit, dēcidit cāseus. Tum vulpēs cāseum dēvorat et dicit: «O corve, vōcem habēs, mentem autem nōn habēs».

Завдання 53. Перекладіть латинською мовою речення.

1 Прометей подарував людям вогонь, який він викрав у Юпітера. 2 Римські громадяни шанували Цицерона, який позбавив місто від небезпеки. 3 Есхіл, який бився із персами, написав трагедію «Перси». 4 З усіх творів, які були написані в стародавні часи, ми із задоволенням читаємо поеми Гомера.

XXI Futūrum II (exactum) actīvī et passīvī

Завдання 54. Прочитайте і перекладіть з латинської мови речення. Знайдіть дієслова у Futūrum II actīvī et passīvī.

1 Ut sēmentem fēcēris, ita metēs. 2 Vānam glōriam qui sprēverit, vēram habēbit. 3 Si Paris ex Graecis uxōrem dūxevit, excidium Trojae dūcet et omne malum. 4 Veniam, quōcumque vocāveris. 5 Sententiam vestram mutābitis, si omnia audīveritis. 6 Quidquid ēgerō, continuō sciēs. 7 Philippus, rex Macedonum, Lacedaemoniīs scrīpsit: «Si in Lacōnicam vēnerō, fīnibus vōs exturbābō». Lacedaemonium interrogāvit: «Probusne eris, sī tē ēmerō?» Ille: «Etiam sī nōn ēmeris». 9 Tālem habēbimus fructum, quālis fuerit labor. 10 Sī amīcitiā tuā ero adeptus, me bonum amīcum habēbis. 11 Pyrrhus ē proeliō ad Hērāclēam in castra rediēns exclāmāvit: «Sī iterum sic vīcero, sine militibus in Epīrum revertar». 12 Nihil est vertute amabilius; quam quī adeptus erit, ubicumque erit gentium, a nobīs

diligētur. 13 Calchās sacerdōs Graecīs in Trojam navigantibus: «Nōn solventur nāvēs, – inquit, – priusquam Agamemnonis filia immolāta erit». 14 Alexander? Philippi, rēgis Macedonum, fīlius, benevolentiam amocōrum dōnis sibi conciliāre studēbat. Quod ubi Philippus animadvertit, eum his verbis vituperāvit: «Num ii tibi fidēles erunt, quōs pecuniā conciliāveris? Amor nōn auroō, sed virtūte comparātur».

15 Heredem tibi me, Catulle, dicis.

Non credam, nisi Legero, Catulle (*Mart.*)

16 Donec eris felix, multos numerabis amicos.

Tempora si fuerint nubila, solus eris (*Ov.*)

17 Dicunt mihi puellae

«Anacreon, smrx es,

Si laminam politam

Rogaveris, capillo

Frontem videbis orbam».

Завдання 55. Прочитайте і перекладіть з латинської мови тексти «Dē fortī centuriōne Rōmāno» та «Dē Iuro ēsuriente». Зробіть морфологічний аналіз латинських речень.

Dē fortī centuriōne Rōmāno

Annō quinquāgēsimo secundo Caesar oppidum Gergoviam obsēdit. Postquam mīlitēs, qui mūrū Gergoviae ascenderant, interfectī atque dē mūrō dējecti sunt, M. Petrōnius centuriō ad oppidum cum parvā manū prōcessit. Sed ā multitudīne hostium vehementer oppressus est.

Tum Petrōnius, multīs jam vulneribus affectus, dē suā salūte dēspērans, mīlitibus, qui eī successerant: «Quoniam, – inquit, – mē unā vōbiscum servāre non possum, vestrae quidem certē vītae prōspiciam, quōs cupiditāte glōriae adductus in periculum dēdūxī. Vōs, ubi primum facultās facta erit, vōbis cōsulite». Simul in mediōs hostēs irruit duōsque interfēcit, reliquōs a porta paulum submōvit. Succurentibus mulītibus: «Frustrā, – inquit, – mihi prōspicere cupitis, quem jam sanguis vīrēsque dēficiunt. Proinde abīte, dum est facultas, vōsque ad legiōnem recipīte». Ita pugnāns post paulo concidit ac suīs salūtī fuit.

De lupō ēsuriente

Lupus esuriēns cibum quaerēbat. Tandem audīvit intra casam rusticam puerum plōrantem et mātrem clāmitantem: «Nisi dēsīveris, lupō tē dado». Itaque lupus praedam exspectāns tōtum diem ibi stabat. Sed vesperī audīvit mātrem dīcentem: «Mī fili, bonō animō es. Lupus te nōn habēbit: si vēnerit, necābimus eum». Tum lupus trīstis recēdēns: «Hominēs, – inquit, – alia dīcunt, alia sentient».

Завдання 56. Перекладіть латинською мовою речення.

1 Якщо посієш вітер, пожнеш бурю. 2 Книгу, яку ти мені надішлеш, я з задоволенням прочитаю. 3 Той, хто завзято буде вивчати науки, стане освіченою людиною. 4 Я прийду, як тільки ти мене покличеш.

XXII Дієслово *esse* з префіксами

Завдання 57. Перекладіть з латинської мови речення. Знайдіть в них дієслово *esse*, визначте його час, особу та число.

1 Nōn omnia possumus omnēs. 2 Iis mīlitibus, quibus animus deest, arma nihil prōderunt. 3 Mors a senectūte nōn potest longē abesse. 4 Semper magnae fortūnae comes adest adūlātiō. 5 Inopiae dēsunt multa, avāritiae – omnia. 6 Hominēs hominibus plūrimum prōdesse et obesse possunt. 7 Mihi dēsunt vīres. 8 Absentem amīcum vituperāre pejus est, quam praesentem laudāre. 9 Ex eō proeliō circiter mīlia hominum octōgintā superfuērunt. 10 Vir bonus est is, quī prōdest quibus potest, nocet nēmini. 11 Hic locus ab hoste circiter passūs trecentōs aberat. 12 Tantalus, rēx Phrygiae, saepe colloquiīs deōrum intererat. 13 Ut magistrātibus lēgēs, ita populō praesunt magistrātūs; vērēque dīcī potest magistrātum lēgem esse loquentem, lēgem autem mūtum magistrātum. 14 Hostium nāvēs magnās tempestātes Oceani magnōsque impetus ventōrum sustinēre possunt. 15 Fēlīx, qui potuit rērum cognōscere causās. 16 Qui aliīs praeest, semper diligēns et jūstus esse dēbet. 17 Nēmō mortem effugere potest. 18 Nulla vitae pars neque pūblicīs neque prīvātīs neque forēnsibus neque domesticīs in rēbus vacāre officiō potest (*Cic.*)

Завдання 58. Перекладіть латинською мовою речення.

1 Ніхто не може знати все. 2 Ти повинен в усьому допомагати своєму другові. 3 Вітер заважає нашим кораблям причалити до берега. 4 Одисей брав участь у битві греків із троянцями. 5 Ваші поради принесли нам користь. 6 Чесні люди не можуть брехати.

XXIII Використання умовного способу в незалежному реченні

Завдання 59. Прочитайте і перекладіть з латинської мови речення. Зверніть увагу на використання умовного способу в реченні.

1 Perīcula nē timeāmus. 2 Nē male agāmus. 3 Suum quisque noscat ingenium. 4 Praecepta prūdentium virōrum nē neglēxeris. 5 Semper observēmus auream illam rēgulam: «Audiātur et altera pars». 6 Mortem servitūtī antepōnāmus. 7 Quod sentīmus, loquāmur; quod loquimur, sentiāmus. 8 Aliī sibi dīvitiās habeant, nos virtūtem. 9 Valeant cīvēs meī, sint incolumēs, sint flōrentēs, sint beāti; stet haec urbs praeclāra mihi que patria cārissima. 10 Numerus convīvārum nē sit minor, quum Grātiārum, nē major, quam Mūsārum. 11 Praeclāre Seneca: «Quī decit, – inquit, – beneficium, taceat; nārret, quī accepit». 12 Cēdant arma togae. 13 Amēmus patriam, posteritātis glōriae inserviāmus. 14 Utinam id bellum tam male nē finītum esset. 15 Vīvat patria nostra. 16 Utinam, Quirītēs, cōpiam virōrum fortium habērēmus. 17 Amīci, dum vīvimus, vīvāmus. 18 Hic teneat nostrās ancora jacta ratēs (*Ov.*). 19 Quid tibi optem? 20 Omnia vincit amor et nōs cēdāmus amōri. 21 «Saepe stilum vertās», – dīcit Horātius. 22 Dum spīrāmus, spērēmus. 23 Quod fortūna feret, ferāmus. 24 Ante victōriam nē canās triumphum. 25 Vīrēs tuās amīcī sentiant magis beneficiīs, quam injūriīs. 26 Nē redeant gravia bellōrum cīvīlium tempora. 27 Quinquid agis, prūdentem agās et respice finem. 28 Festō quid potius diē Neptūnī faciam? 29 Omnia possideat, nōn possidet āera Mīnōs. 30 Prōsit!

31 Hoc volo, sic jubeo.

Sit pro ratione voluntas (*Juv.*).

32 Ossa quieta, precor, tuta requiescit(e) in urna,

Et sit humus cineri non onerosa tuo (Ov.).

Завдання 60. Прочитайте і перекладіть з латинської мови текст «Dē Helvetiīs». Зробіть морфологічний аналіз латинських речень.

Dē Helvetiīs

Helvetiī, populus bellicōsus et imperiī cupidus, in animō habēbant ex patriā suā ēmigrāre et aliōs agrōs Galliae occupāre. Tum ūnus ex Helvetiīs: «Ex patriā nostrā, – inquit, – ēmigrēmus. Antea autem comparēmus nōbīs frumentum, confirmēmus amīcitiam cum finītimīs, inflammēmus aedificia et oppuda nostra. Sunt omnīnō viae duae, quibus ex patriā ēmigrāre possimus: altera per Sequanos, altera per prōvinciam Rōmānōrum. Via, quae per Sequanōs ducit, angusta et periculōsa est. Per prōvinciam Rōmānōrum igitur migrēmus».

Завдання 61. Перекладіть латинською мовою речення.

1 Хай живе наша республіка! Хай живе та процвітає наш народ! 2 Давайте завжди допомагати друзям. 3 Хай буде мир на всій Землі! 4 Хай щастить! 5 Давайте радіти, доки ми молоді! 6 Нехай кожен розповість про себе.

XXIV Gerundium et gerundivum

Завдання 62. Прочитайте і перекладіть з латинської мови речення. Знайдіть і выпишіть Gerundium та gerundivum.

1 Ut ad cursum equus, ad arandum bōs, ad indāgandum canis, sīc homō ad duās rēs, ad intellegendum et agendum nātus est. 2 In rēbus tam sevēris nōn est jovandī locus. 3 Nūlla aetās ad discendum sēra est. 4 Juppiter nūllō magis hominem sēparāvit cēterīs animālibus, quam dīcendi facultāte. 5 Lībertās est potestās faciendī, quod jūre licet. 6 Aut cōnsolandō, aut cōnsiliō, aut rē juvadō. 7 Optimus est orātor, quī dīcendō animōs audientium et docet et dēlectat et permovet. 8 Scrībendō dīcimus dīligentius, dīcendō scrībimus facilius. 9 Hominis mēns dīscendō alitur et cōgitandō. 10 Gutta cavat lapidem nōn vi, sed saepe cadendō. 11 Dēmosthenēs Platōnis studiōsus audiendī fuit. 12 Omnis loquendī ēlegantia augētur legendīs orātōribus et poētis. 13 Atomus est minimum et indīviduum, quō in explicandā orīgine mundī ūtēbātur Dēmocritus et post eum Epicūrus. 14 Nōn modo ars dīcendī, sed etiam ars tacendī difficillima est.

15 Vigilandum est semper. 16 Nūlla possessiō, nūlla vīs aurī et argentī plūs, quam virtūs, aestimanda est. 17 Omnia hominī, dum vīvit, spēranda sunt. 18 Commūne perīculum concordīā prōpulsandum. 19 Nunquam scellus scelere vincendum est. 20 Nihil sine ratiōne faciendum est. 21 Quid mihi agendum est? 22 Pecūniae fugienda cupiditās. 23 Audienda et altera pars. 24 Modus in omnibus rēbus tenendus est. 25 Carmina legenda, ōrātiō laudanda, opus conficiendum est. 26 Nēmō ante mortem beātus habendus est.

Завдання 63. Перекладіть латинською мовою речення.

1 Ніч більш придатна для сну, ніж для роботи. 2 Кожен повинен відстоювати батьківщину. 3 Завжди треба сподіватися на краще. 4 Людину треба оцінювати за розумом, а не за вбранням. 5 В усьому треба дотримуватися міри. 6 Треба навчатися не для школи, а для життя. 7 Я маю намір розповісти вам нову захоплюючу історію.

XXV Ut finale, ut objectivum, ut consecutivum, ut explicativum

Завдання 64. Прочитайте і перекладіть з латинської мови речення.

1 Athenienses, ut patriam conservarent, cum persis pugnaverunt. 2 Postquam Romani Carthaginem expugnaverunt, multi Carthaginenses, ne vivi in manus hostium venirent, in ignem se praecipitaverunt. 3 Siciliam Verres per triennium ita vexavit, ut ea restitui in antiquum statum nullo modo possit. 4 Fortiter pugnamus, ne vincamur. 5 Te admoneo, ut cotidie aliquid legas. 6 Natur aimpellit nos, ut jucunda appetamus, gugiamus contraria. 7 Senatus cemsuit. Ut proconsul provinciam defenderet. 8 Magnopere te hortor, mi Cicero, ut hos de philosophia libros studiose legas. 9 Phaeton optavit, ut in corrum patris tolleretur. 10 Persaepe evenit, ut utilitas cum honestate certet. 11 Cura, ut valeas. 12 Omne animal id agit, ut se conservet. 13 Vercingetorix a Gallis impetravit, ut castra munirent. 14 Non is es, Catilina, ut te pudor a turpitudine revocaverit. 15 Caesar Helvetios persecutus est, ne ad mare pervenirent neve proviciae Romanae nocerent. 16 Omnes cives optant, ut pax sit. 17 Do, ut des. 18 Atheniensis quidam conspiciens tabulam, in qua pugna erat ita

picta, ut Athenienses Lacedaemonios fugarent, exclamavit: «Fortes Athenienses!» Laco quidam forte adstans subject: «In tabula». 19 Lycurgus instituit, ut omnes Lacedaemonii sine ullo discrimine communi mensa uterentur. 20 Nonnulli Romani, ut Cato, tam inimico animo in Graecos erant, ut medicos ex Graecis ad se non vocarent. 21 In Ciceronis libris, qui «De officiis» inscribuntur, haec legi possunt: «Qui rei publicae praefuturi sunt, hoc Platonis praeceptum teneant. Ut utilitatem civium sic tueantur, ut, quaecumque agunt, ad eam referant». 22 Agide rege a Lacedaemoniis necato, tantae discordiae in Sparta secutae sunt, ut et tyranni exsisterent, et optimates exterminarentur, et praeclarissime constituta res publica dilaberetur. 23 Asia ita opima est ac fertilis, ut et ubertate agrorum et varietate fructuum et magnitudine pastionis et multitudine earum rerum, quae exportentur, facile omnibus terris antecellat.

Pica et columba

Pica et columba ad pavonem venerunt, ut eum salutarent. Dum redeunt, maledica pica: «Quam mihi, – inquit, – displicet pavo! Quam insuaves edit sonos! Cur non silet? Cur non turpes pedes tegit?» At innocens columba sic respondit: «Vitia ejus non observavi, verum formositatem corporis et caudae nitorem magnopere mirata sum et satis laudare non possum».

Boni bona, mali mala exquirunt, illi ut laudare, hi ut vituperare possint.

De maligna crudelitate Darei

Dareus, rex Persarum, qui exercitum in Europam constituerat, ut Scythis bellum inferret, a Persa nobili, cui quattuor filii erant, rogatus est, ut unus ex filiis domi relinqueretur. Cui rex: «Quoniam, – inquit, – a me petivisti, ut unum ex filiis tibi reliquerem, omnes domi relinquam». Quo dicto crudeliter, ut quattuor illius filii occiderentur.

Ita omnes filii domi manserunt.

De equo Trojano

Graeci, laboribus belli Trojani, de victoria desperaverunt et in patriam redire cupiverunt, sed ab Ulixes retenti sunt, qui iis suasit, ut dolus adhiberetur. «Equum ligneum, – inquit, – extruamus. In equi

ventrem fortissimi viri armati se abdant, ceteri autem naves conscendant reditumque in patriam simulantes ad Tenedum navigent».

Consilium Ulixis ab omnibus probatum est.

Jam Trojani liberos se putabant periculis et magnopere delectabantur. Omnium autem admirationem excitabat ligneus. Atque nonnullis placuit, ut in arce urbis, ubi Minervae templum erat, collocaretur. Laocoon autem, Neptuni sacerdos, Trojanos monuit, ut fraudem caverent: «Ne traxeritis, – inquit, – equum in urbem! Flammis potius eum deleamus! Dolus subest; hostes in equo latent».

Utinam Trojani Laocoonti fidem habuissent! Utinam ne frustra eos monuisset! Troja tum incolumis stetisset et incolae ejus capti aut trucidati non essent.

De Irgibus

Indignum est in ea civitate, quae legibus continetur, discedi a legibus. Ut corpora nostra sine mente, sic civitas sine suis partibus uti non potest. Legum ministri magistratus, legum interpretes iudices legum denique omnes servi sumus, ut liberi esse possimus. (Cic.)

Завдання 65. Перекладіть латинською мовою речення.

1 Ми маємо один рот, а вуха два, щоб менше розмовляти, більше слухати. 2 Ганібал прийняв отруту, щоб римляни не взяли його в полон. 3 Закон має бути коротким, щоб усі громадяни запам'ятовували його. 4 Весталки мали опікуватися, щоб священний вогонь у храмі Вести не згасав. 5 Пілад так любив Ореста, що був готовий вмерти за нього. 6 Багато людей настільки звикають брехати, що самі свою брехню вважають істиною.

XXVI Cum temporale, cum historicum, cum causale, cum concessivum

Завдання 66. Прочитайте і перекладіть з латинської мови речення.

1 Cum Caesar in Galliam venit, alterius factionis principes erant Aedui, alterius Sequani. 2 Is, qui non defendit justitiam, cum potest, injuste facit. 3 Cato in opere, quod est de agricultura, haec scribit:

«Majores nostri virum bonum cum laudabant, ita laudabant bonum agricolam bonumque colonum esse». 4 Cum sumus necessariis negotiis curisque vacui, tum avemus aliquid videre, audire, addiscere. 5 Cum hostium copiae non longe absunt, etiamsi irruptio nulla facta est, tamen pecua relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum navigatio conquiescit. 6 Cum in domum alienam veneris, et mutus et surdus esto. 7 Solus homo particeps est rationis, cum cetera animalia sunt expertia. 8 Alexander, cum Thebas caperet, Pindari familiae pepercit. 9 Aedui, cum se defendere non possent, legatos ad Caesarem miserunt. 10 Quid viris stultis pecunia prodest, cum sapientiam sibi comparare non possint?

Lupus et grus

Lupum os in faucibus inhaerens admodum cruciabat. Itaque mercede conduxit gruem, ut id extraheret. Grus longum rostrum in fauces lupi inserens sine magno labore os extrahit. Cum autem mercedem postularet, lupus dixit: «Satis magnam habes, quod caput ex faucibus lupi incolume retraxisti».

De bello Trojano

Trojani, cum Graecorum adventum comperissent, omnibus cum copiis ad litus venerunt, ut hostes egressu prohiberent, Graeci autem, cum locum idoneum repperissent, in terram escenderunt et Trojanos repulerunt. Protesilaus, qui primus e navi desiluerat, ab Hectore occisus est. Graeci cum naves in terram subduxissent, castra navalia fecerunt et vallo muroque muniverunt et tentoria exstruxerunt. Cum victus exhaustus esset, oppida finitima diripiebant, viros vel occidebant vel vinciebant, mulieres in servitum abducebant, greges rapiebant. Unus Achillis viginti tria oppida cepit et diripuit. Inter urbem et castra Graecorum ampla planities erat, in qua cotidie fere pugnabant. Duces pugnabant e curribus, ceteri pedites erant. Cum sic per novem annos pugnatum esset, decimo anno discordia inter Agamemnonem et Achillem exarsit, quae multorum malorum causa erat. Achilles pugna abstinuit et Trojani victores fuerunt; cum denuo pugnae intercessisset, a Paride sagitta interfectus est. A Graecis certamina Achilli habita sunt; corpus ejus crematum est, ossa ad Hellespoti litus sepulta sunt. Arma Achillis Ulixi tradita sunt.

Завдання 67. Перекладіть латинською мовою речення.

1 Коли вороги захопили місто, вони повбивали у ньому усіх жреців. 2 Архімед винайшов один із законів фізики, коли знаходився у ванні. 3 Коли царював імператор Тиберій, у Римі відбувся великий землетрус. 4 Цицерона було названо батьком вітчизни, тому що врятував республіку від великої небезпеки. 5 Коли Олександр прибув до Єгипту, він пішов до оракула Юпітера Аммона. 6 Цицерон, коли він був в Афінах, слухав там багатьох відомих ораторів. 7 Хоча греки зруйнували Трою, пам'ять про неї зберегли поеми Гомера.

